

Inzet zelfstandige logistieke taskforce

Waarom Nederland er pas in 2025 opnieuw klaar voor was

P.G. van der Tuin – majoor van het dienstvak van de logistiek*

Inleiding

De logistieke conferentie van 2025 was weer goed geweest. Het conferentiecentrum in Pampdal was vier dagen lang tot de nok toe gevuld met logistieke specialisten van de voormalige krijgsmachtdelen. ‘Nuttige week’, dacht generaal Loggie. ‘Weer met een hoop mensen van gedachten kunnen wisselen over de meest recente veranderingen in de logistiek van de krijgsmacht.’

Terwijl de generaal zijn spullen bij elkaar zocht en zijn attachékoffer inruimde, hoorde hij ineens zijn naam. ‘Generaal Loggie, mag ik u wat vragen?’ Een jonge cadet kwam uit de lege conferentiezaal en stelde zich voor. ‘Cadet Jansen, generaal, ik heb naar uw lezing zitten luisteren en ik vroeg me eigenlijk af waarom het zo bijzonder is dat Nederland samen met Denemarken een zelfstandige logistieke taskforce aan de NAVO aanbiedt?’

Even was de generaal van zijn stuk gebracht door deze schijnbaar eenvoudige vraag, maar al snel realiseerde hij zich dat dit eigenlijk een bijzonder goede vraag was, zeker voor een cadet, die immers nog maar net onder de wapenen was en de ontwikkelingen

van de laatste decennia niet vanuit de eerste hand had meegekregen. ‘Heb je nog een uurtje’, zei Loggie, ‘dan wil ik je dat best uitleggen, want het is een hele ontwikkeling die de krijgsmacht heeft doorgemaakt om uiteindelijk dit aanbod waar te kunnen maken.’ Jansen, blij verrast door de reactie van de generaal, schoof snel twee stoelen in een hoek en keek Loggie verwachtingsvol aan.

‘Om te beginnen’, sprak Loggie, ‘is het ter beschikking stellen van een zelfstandige logistieke taskforce aan VN, NAVO of EU niet nieuw. Ook in de beginjaren negentig, toen de krijgsmacht voor het eerst sinds lange tijd weer expeditionair ging optreden, is er een logistieke taskforce uitgezonden, gedurende de UNPROFOR-missie in Bosnië. Daarna is dat echter nooit meer voorgekomen. Dat heeft een aantal oorzaken: de veranderde samenstelling van de krijgsmacht, de manier

waarop logistiek binnen de krijgsmacht is ondergebracht en niet te vergeten de kwaliteit van de logistieke eenheden zelf. Ik zal deze punten toelichten.’

Veranderde samenstelling krijgsmacht

‘Vanaf die eerste missies, begin jaren ’90 van de vorige eeuw, is het karakter van de krijgsmacht duidelijk veranderd. Uitzendingen werden de rode draad in het leven van de beroepsmilitair. Toen werd ook duidelijk dat ons personeel en de soorten en aantallen eenheden niet op die nieuwe missies waren afgestemd. Dat heeft de krijgsmacht in de laatste decennia rechtgetrokken.’

1 (NL/BE) Transportbataljon in voormalig Joegoslavië, 1992-1993

(Foto NIMH)

* Cursist HDV-03.

Personeelsstructuur

‘Om te beginnen is, aan het eind van de vorige eeuw, de personeelsstructuur van de krijgsmacht aangepast. De dienstplichtigen, waar vooral de eenheden van de Koninklijke Landmacht uit bestonden, mochten namelijk alleen vrijwillig uitgezonden worden. Dat werkte niet meer in een expeditionaire krijgsmacht: de druk op de vrijwilligers werd te groot. Mede daarom is de dienstplicht toen opgeschort en bestond de krijgsmacht vanaf dat moment alleen nog maar uit beroepsmilitairen. En hoewel we daarna steeds periodes hebben gekend waarin we moeite hadden nieuwe rekruten te werven, is de krijgsmacht qua personeel toch goed op sterkte gebleven.’

Soorten en aantallen eenheden

‘Een heel ander probleem, maar minstens even lastig om op te lossen, was dat van de soorten en aantallen eenheden. Je moet niet vergeten dat we als beroepsmilitairen, ook toen al, een emotionele band hebben met de eenheden waar we werken. Soms was die band zelfs zo sterk dat onze toenmalige generaals en admiraals, bij het uitvoeren van opgedragen bezuinigingen, geen harde keuzes durfden te maken in de samenstelling van de krijgsmacht. Hierdoor werd er na iedere bezuinigingsronde *gekaas-schaafd*; telkens ging overal een beetje vanaf.’

‘Pas in 2010, na de zoveelste bezuiniging, zijn er echt structurele keuzes gemaakt. De belangrijkste daarvan was dat Nederland te klein is om er een volledige krijgsmacht op na te houden. Nederland ging aan taak-specialisatie doen en zich vooral richten op actuele en voorzienbare dreigingen.¹ De opdracht, zoals we die ook nu in 2025 nog kennen werd: het wereldwijd bijdragen aan stabiliteit

in een *non-permissive environment*. Dat betekende in gewone mensentaal: geen focus meer op het grootschalig conflict in Europa. Missies zoals die in Uruzgan (medio eerste decennium van deze eeuw) en in Sudan (aan het begin van het tweede decennium) werden het uitgangspunt voor de krijgsmacht. Dit betekende trouwens wel dat we vanaf dat moment de beveiliging van het Nederlandse grondgebied tegen een reguliere, grootschalige tegenstander terzijde hebben geschoven. Dat konden we, zelfs in NAVO-verband, niet meer waarmaken. Het adagium werd toen: Nederland draagt bij aan zijn eigen veiligheid en die van zijn bondgenoten door stabiliteit te brengen in die regio's die, bijvoorbeeld doordat daar terroristen vandaan komen, de Nederlandse veiligheid negatief kunnen beïnvloeden.’

‘Vanaf dat moment ging het hard met de verdere reorganisatie van de krijgsmacht. Het nieuwe uitgangspunt werd, zeker voor de eenheden van Commando Landstrijdkrachten (CLAS) en het Commando Luchstrijdkrachten (CLSK): *meer van minder*. Minder types eenheden en materieel, maar wel in aantallen die de Nederlandse regering de juiste flexibiliteit geven binnen het (beperkte) takenpakket. Voor een klein land als Nederland een keuze waar ik volledig achter sta. Want als je als klein land alles wil doen doe je uiteindelijk niets.’

‘Dit uitgangspunt leidde bij het CLAS tot de opheffing van alle tankbataljons en artillerieafdelingen en tot het omvormen van de luchtmobile infanteriebataljons tot pantserinfanteriebataljons. Bij het Commando Zee-strijdkrachten (CZSK) werden de mariniersbataljons ook omgevormd tot pantserinfanteriebataljons. De vuursteun die voor de nieuwe, beperkte taak nodig was werd vanaf toen gewaarborgd door de eenheden van het CLSK en door de organiek ingedeelde mortieren. De beschermingswaarde van het nieuwe CV-90 pantservoertuig was, gezien de nieuwe taakstelling, voldoende om het gemis

aan tanks te compenseren. Hierdoor hield je bij het CLAS grosso modo nog drie soorten eenheden over: de pantserinfanteriebataljons, de geniebataljons en de logistieke bataljons. Ik vertel daar straks nog wat meer over.’

‘Ook bij het CLSK heeft *meer van minder* geleid tot een ingrijpende verandering in de soorten en aantallen eenheden. Uiteindelijk zijn er, na een jarenlange politieke strijd, twee wings van elk twintig JSF's overgebleven. Daarnaast is de transportvloot fors uitgebreid tot tien C-130's voor intratheater transport en zijn de twee tankertoestellen behouden. De rest van de transportkisten is verkocht, strategisch transport is nu, mede vanwege de hoge kosten, een gemeenschappelijke NAVO-*asset* geworden. De helikoptervloot ten slotte is ook in aantallen en types teruggebracht tot dertig Chinooks, twintig NH 90's en twintig Apaches.’

‘Bij het CZSK zijn de echte keuzes nog niet gemaakt. De marinestudie van 2005 gaf weliswaar aan: *de nadruk verschuift van de beheersing van grote zeegebieden naar maritieme knooppunten en transportroutes alsmede naar wateren nabij operatieterrainen op het land*.² Toch is er door de explosieve stijging in de energiebehoeften van China en India en de beperkte wereldvoorraden van fossiele brandstoffen ook op de grote zeegebieden wel een relevante dreiging bij gekomen. De bijbehorende (materieel)keuzes zullen in de komende jaren wel gemaakt worden.’

‘Samengevat kun je stellen dat de samenstelling van de Nederlandse krijgsmacht, zeker als je kijkt naar het CLAS en het CLSK, nu gebaseerd is op meer identiek en modulair opgebouwde eenheden, ofwel *meer van minder*.’

‘Ja ja’, zei Jansen, die het inmiddels een beetje duizelde. ‘Dus als ik het goed begrijp is de belangrijkste verandering dat we nu meer soortgelijke eenheden hebben, die we wereldwijd flexibeler kunnen inzetten, maar dat

1 Ministerie van Defensie, *Het vizier op Defensie* (2006). *Interne en externe ideeën over de toekomst van de krijgsmacht*. blz. 19.

2 *Marinestudie 2005* (2005). Brief van de minister van Defensie aan de Tweede Kamer d.d. 14-10-2005. blz. 2.

we daarvoor de prijs betalen dat we een grootschalige aanval op Europa niet meer kunnen afslaan.' 'Precies', antwoordde generaal Loggie. 'Raar en oncomfortabel idee misschien, maar wel de realiteit.'

'Maar als ik eerlijk ben snap ik nu nog steeds niet waarom het zo bijzonder is dat we een zelfstandige logistieke taskforce uit gaan zenden', voegde Jansen er aan toe. 'Ja', sprak Loggie, 'dat begrijp ik'. 'Wat je moet onthouden is dat soortgelijke eenheden, met soortgelijk materieel en soortgelijke bewapening leiden tot verdere standaardisatie van het logistieke proces. En dat leidt weer tot eenvoud, één van de basisprincipes van logistieke ondersteuning.'³ 'Bedoelt u te zeggen dat de logistiek nu simpeler wordt, waardoor je logistieke capaciteit overhoudt voor andere taken?', vroeg Jansen. 'Precies', zei Loggie, die inwendig baalde dat hij het eenvoudige taalgebruik van Jansen was verleerd. Waar was hij dat sinds de HDV toch kwijtgeraakt?

'Maar er is meer gebeurd in die tijd. Zoals ik je daarstraks al vertelde is ook de manier waarop de logistiek binnen de krijgsmacht is ondergebracht behoorlijk veranderd in de laatste twintig jaar.'

Logistiek binnen de krijgsmacht

'Een tweede factor die zijn invloed heeft gehad op het uit kunnen brengen van een zelfstandige logistieke taskforce is de organisatorische inbedding van de logistiek binnen de krijgsmacht. Zoals je op de KMA geleerd hebt, valt de functie logistiek⁴ uiteen in twee hoofdverschijningsvormen: vredeslogistiek, gerelateerd aan het *leveren* van operationeel inzetbare

³ *Allied Joint Logistic Doctrine* (2003) NAVO-doctrinepublicatie nummer AJP-4a. blz. 1-2.

⁴ Logistiek is één van de functies van militair optreden. De andere functies zijn manoeuvre, vuurkracht, bescherming, inlichtingen en commandovoering.

Genisten van de landmacht bouwden een logistiek kamp tijdens de UNMEE-missie in Eritrea, 2000-2003

(Foto AVDD, R. Schoonderwoerd)

eenheden en gevechtslogistiek, gerelateerd aan het *inzetten* van operationeel gereede eenheden. Met beide vormen is het nodige gebeurd in de afgelopen jaren.'

Vredeslogistiek

'Aan het eind van de twintigste eeuw was zowel de vredeslogistiek als ook de gevechtslogistiek hoofdzakelijk georganiseerd binnen de toenmalige krijgsmachtdelen. Om doelmatighedsredenen is destijds besloten om gelijksoortige vredeslogistieke elementen van de krijgsmachtdelen samen te voegen. Dit leidde tot de oprichting van het Commando DienstCentra (CDC), een bonte verzameling van (vredes)logistieke elementen met een enorme personele omvang: meer dan 12.000 man begin 2007.'

'De volgende stap is geweest om dit CDC af te slanken, door alles wat we niet noodzakelijkerwijs zelf moesten doen uit te besteden. Dit proces heeft meer dan tien jaar geduurd, voornamelijk doordat de rechtspositie van het zittende personeel eerdere uitbesteding in de weg stond. Maar uiteindelijk is het CDC in 2020 omgevormd tot een kleine eenheid, die voornamelijk bestond uit *smart buyers*: mensen met verstand van zaken die de juiste producten en diensten konden kopen die nodig zijn voor de vredeslogistiek van Defensie.'

'Kun je je voorstellen dat we in 2007 nog lijndiensten tussen kazernes, marinecomplexen en vliegbases zelf uitvoerden?' Jansen schudde meewarig zijn hoofd, dit ging inderdaad in tegen

iedere logica die hem op de KMA was aangeleerd. 'Gelukkig', ging generaal Loggie door, 'konden de functieplaatsen die hiermee bespaard werden worden overgeheveld naar de gevechtslogistieke eenheden, want daar konden ze door alle missies wel wat extra mankracht gebruiken.'

'De laatste verbeterstap was het veranderen van de organisatorische ophang van het CDC. In 2005 is deze eenheid direct onder de Secretaris-Generaal, nevensgeschikt aan de Commandant der Strijdkrachten (CDS), geplaatst. Hierdoor ontstond de rare situatie dat de CDS wel verantwoordelijk was voor het gereedstellen van eenheden, maar niet zelfstandig prioriteiten kon stellen bij die gereedstelling. Dit is in 2020, mede op basis van de logistieke problemen in Uruzgan en Sudan, rechtgezet. Daarna is het CDC, inmiddels hernoemd tot Defensie Vredes Logistiek Commando (DVLK), een direct ondercommando van de CDS geworden.'

Gevechtslogistiek

'Is bij de vredeslogistiek efficiency het motto, bij gevechtslogistiek is dat effectiviteit. Deze verschillende uitgangspunten lijken op het eerste gezicht haaks op elkaar te staan, maar dat is niet juist; ze vullen elkaar juist goed aan. Zo hebben de op efficiency gebaseerde ontwikkelingen binnen de vredeslogistiek van de afgelopen jaren een positief gevolg gehad op de effectiviteit van de gevechtslogistiek.'

'Een goed voorbeeld hiervan is de overheveling van VTE'n van het DVLK

Kwaliteit logistieke eenheden

naar de gevechtslogistieke eenheden van de krijgsmacht. Dit leverde extra personele capaciteit op die er voor zorgde dat voor bijvoorbeeld vrachtauto's weer standaard twee chauffeurs in de organisatie werden opgenomen. Om budgettaire redenen was dit principe bij de invoering van het fysieke distributiesysteem in 2006 losgelaten.'

'Naar aanleiding van de actualiseringsbrief⁵ is in 2020, samen met de oprichting van het DVLC, ook het Defensie Gevechtslogistiek Commando (DGLC) opgericht. Hierin werden alle gevechtslogistieke eenheden van het CLAS opgenomen, aangevuld met de logistieke elementen van het CLSK die geen directe relatie hadden met het (vredes)logistieke proces van de vliegbases in Nederland. Dit vergrootte de gevechtslogistieke capaciteit van de krijgsmacht opnieuw.'

'Na deze aanvullingen ontstond er, net als bij de gevechtseenheden, ook op het gebied van de logistiek een meer solide basis van identieke, modulair opgebouwde eenheden die voorzien waren van voldoende personeel om de hoge uitzenddruk op te kunnen vangen.'

'Oké', zei Jansen, 'ik denk dat ik het begrijp. Door de vredeslogistieke elementen direct onder de CDS te plaatsen, samen te voegen en vervolgens voor een groot deel uit te besteden hebben we dus functies vrij kunnen maken om de gevechtslogistieke eenheden groter te maken, waardoor we dus nu die zelfstandige logistieke taskforce uit kunnen zenden.'

'Ho, ho niet zo snel', remde de generaal de enthousiaste cadet af, 'je hebt helemaal gelijk, maar er is nog een derde element dat een rol speelt in dat proces, en dat is de kwaliteit van de logistieke eenheden zelf.'

'De ontwikkelingen die ik hierboven beschreven heb gingen vooral over het kwantitatieve aspect van logistieke eenheden. Een ander, ten minste net zo belangrijk aspect is voor mij het kwalitatieve aspect: zijn de eenheden uitgerust met het juiste materieel en zijn ze op het juiste niveau getraind? Ook op dat gebied is een lange weg afgelegd.'

'Zoals ik je daarstraks al vertelde heeft de krijgsmacht al eens eerder een zelfstandige logistieke taskforce uitgezonden, dat was in 1992. Niet met als taak het logistiek ondersteunen van eenheden, maar bedoeld om hulpgoederen onder de bevolking te distribueren. Tijdens die missie bleek wel dat zowel het materieel alsook het trainingsniveau van de eenheden niet afgestemd was op dit soort missies.'

'Het gevolg was dat in volgende missies, zoals die in Uruzgan en Sudan, bij enige dreiging direct besloten werd om beveiliging te laten verzorgen door gevechtseenheden. Dat is naar mijn mening een prima zaak als er sprake is van een hoog dreigingsniveau, maar de schaduwkant van die oplossing is wel dat dit de gevechtskracht van een missie voor een groot deel 'opeet', terwijl je die gevechtskracht ergens anders wellicht beter kunt gebruiken. Daarom heeft de krijgsmacht besloten materieel en trainingsniveau van logistieke eenheden ingrijpend aan te passen.'

Materieel

'Een eerste belangrijke stap vooruit was de aankoop van de wissellaadsysteemvoertuigen voor logistieke eenheden in 2006. Deze voertuigen zijn geschikt om standaard ISO-containers en flatracks te vervoeren. Omdat de andere NAVO-partners (waaronder Denemarken, waarmee we nu samen de zelfstandige logistieke taskforce gaan uitbrengen) ook gebruik maken van ISO-containers, is de interoperabiliteit tussen de logistieke eenheden

van de verschillende NAVO-partners de afgelopen jaren sterk gestegen. Daarnaast kunnen deze voertuigen worden uitgerust met ballistische bescherming die effectief is tegen klein kaliber munitie. Hierdoor is de (gevechts)logistieke militair nu beter beschermd dan voorheen.'

'Flinke stappen zijn er ook nog gemaakt in de periode 2010-2015. In die periode zijn de gevechtslogistieke eenheden uitgerust met springmiddelen (om zelfstandig hindernissen te kunnen ruimen), met nachtzichtapparatuur (voor een betere *situational awareness* bij nacht) en met dakaffuiten met mitrailleurs die vanuit het voertuig bediend kunnen worden, zodat logistieke eenheden ook zelfstandig vanuit een beschermde omgeving onderdrukkingsvuur uit konden brengen.'

'Kortom', vatte generaal Loggie samen, 'het gevechtslogistieke materieel van de krijgsmacht is nu meer interoperabel met andere NAVO-partners en beter voorbereid op de nieuwe taak: het wereldwijd bijdragen aan stabiliteit in een non-permissive environment.' 'Maar', mompelde Jansen enigszins weifelend, 'dan moet je daar wel mee om kunnen gaan.' 'Dat klopt', antwoordde generaal Loggie 'en daarom zijn ook de trainingen van logistieke eenheden in de laatste twintig jaar behoorlijk op de schop gegaan.'

Trainingen logistieke eenheden

'Zoals je heel terecht aanhaalde moet je met al dat nieuwe materieel wel verantwoord om kunnen gaan. Daarom is het opleidings- en trainingsprogramma van gevechtslogistieke eenheden ingrijpend gewijzigd. Tegenwoordig besteden we 75 procent van onze tijd aan militaire training en nog maar 25 procent aan specifiek logistieke training. Dat was een behoorlijke culturomslag waar we jaren aan gewerkt hebben. Van een *logisticus in een groen pak* zijn we langzaam maar zeker gegroeid naar een *militair met een logistieke taak*.'

⁵ Kamp, H.G.J. (2006). *Nieuw evenwicht, nieuwe ontwikkelingen. Naar een toekomstbestendige krijgsmacht*. Kamerbrief nr. HDAB2006018085 d.d. 02-06-2006. blz. 19.

Task Force Uruzgan. Konvooi van Kandahar Airfield naar Tarin Kowt

(Foto AVDD, G. van Es)

‘Toch kun je de individuele militaire vaardigheden van logistici nog zo goed trainen, de effectiviteit van een eenheid als geheel zit vooral in de trainingen die je op de hogere niveaus doet. Mensen moeten elkaar leren kennen en vertrouwen. Daar is trainingstijd voor nodig. In het verleden werden logistieke eenheden om capaciteitsredenen ad hoc samengesteld uit verschillende moedereenheden. De integratieoefening, bedoeld als afsluiting van een gezamenlijke trainingsperiode vlak voor een missie, werd daardoor veelal een kennismakingsoefening, waardoor logistieke eenheden onvoldoende op elkaar ingespeeld naar een missie gingen.’

‘Hoe is dat dan opgelost?’, vroeg Jansen, terwijl hij de generaal met een vragende blik aankeek. ‘Dat’, antwoordde generaal Loggie, ‘is opgelost door die modulaire identieke eenheden te bouwen waar ik je al eerder over vertelde en die volgens de systematiek van de NRF-eenheden te trainen. Deze systematiek bestaat uit een trainingscyclus van een jaar, voorafgaand aan een eventuele missie. Omdat we nu genoeg identieke gevechtslogistieke eenheden hebben kunnen we een eenheid die Nederland voor een missie aan de NAVO aanbiedt eerst een half jaar in eigen land trainen en testen. Dan zijn de mensen van de eenheid volledig op elkaar inge-

speeld en in principe als eenheid inzetbaar. Omdat we veelal samen met een partnerland een eenheid leveren gebruiken we dan het tweede halfjaar om de verschillende nationaliteiten samen te trainen. Dat is nu ook gebeurd met die Deense eenheid waarmee we de komende missie gaan uitvoeren. We trainen dan eerst op stafniveau, waarbij we de besluitvormingsprocessen en procedures vastleggen en beoefenen. Vervolgens trainen we met de eenheden zelf. Op die manier hebben we na een jaar een hoogopgeleide, goed op elkaar ingespeelde eenheid die berekend is op haar taak, ook als daar niet altijd een gevechtseenheid aan toegevoegd is om de beveiliging te verzorgen.’

Afsluiting

‘Zoals je ziet’, zei generaal Loggie, ‘is er veel gebeurd tussen de eerste zelfstandige logistieke taskforce in 1992 en de huidige zelfstandige *joint-combined* logistieke taskforce. Ik zet de belangrijkste veranderingen van de laatste dertig jaar nog even voor je op een rijtje:

- de eerste hoofdtak is losgelaten;
- de krijgsmacht beschikt, na het opheffen van diverse capaciteiten, over meer soortgelijke eenheden;
- door de onderlinge uitwisselbaarheid zijn deze eenheden
  - makkelijker in te zetten
  - eenvoudiger logistiek te ondersteunen;

- vredeslogistiek is voor een belangrijk deel uitbesteed;
- de functieplaatsen die dit opleverde zijn overgeheveld naar de gevechtslogistieke eenheden;
- vredeslogistiek is onder directe aansturing van de CDS gebracht;
- gevechtslogistieke eenheden zijn joint geworden;
- het materieel van de gevechtslogistieke eenheden is verder aangepast aan het optreden in een non-permissive environment;
- gevechtslogistiek personeel bestaat 75 procent van zijn trainingstijd aan algemeen militaire training en 25 procent aan gevechtslogistieke training;
- gevechtslogistieke eenheden volgen een vast opwerktraject van een jaar, waarbij ze het eerste half jaar joint oefenen en het tweede half jaar combined.’

‘Deze hele rij met veranderingen was nodig om uiteindelijk, dertig jaar later, logistieke eenheden op het niveau te krijgen waar ze nu staan: klaar om zelfstandig in internationaal verband aangeboden te kunnen worden aan één van de veiligheidspartners van Nederland.’

‘Zo’, sloot generaal Loggie af, ‘ik hoop dat je nu begrijpt dat het inderdaad wel bijzonder is dat Nederland voor het eerst in ruim dertig jaar weer een zelfstandige logistieke taskforce aan de NAVO aanbiedt. En bedenk Jansen, op ieder moment in je carrière kun jij daar een bijdrage aan leveren. Als jonge luitenant door je eenheid goed te trainen, als majoor-stafofficier door met je stafstukken mede richting te geven aan de personele, materiële en trainingskeuzes die de krijgsmacht moet maken en als je ten slotte generaal bent door die keuzes zo rationeel mogelijk te maken, met het belang van de krijgsmacht als geheel op je netvlies. Ik wens je een mooie, lange logistieke carrière toe.’

‘En nu ga ik naar huis, want generaal of niet, als ik te laat ben krijg ik dat van mijn vrouw te horen. Dat is in de laatste dertig jaar niet veranderd.’